

»Modni pêle mêle« slovenske družbe v obdobju med svetovnima vojnama je knjiga, v kateri avtorica poskuša, kot to tudi sama večkrat poudari, na primeru mode in modnih strani v časopisju pokazati na stanje in razvitost slovenske družbe in njeno vpetost v modernizacijske procese. Pri tem ne gre za klasično zgodovinsko študijo, v kateri avtor na podlagi čim več pregledanih primarnih virov sklepa o dogajanju v preteklosti, pač pa za bolj antropološko študijo, ki na podlagi izbranega gradiva in s pomočjo literature zaobjame delček historične stvarnosti in ga zgodovinsko in teoretično opredeli in umesti. Avtorica ob tem fenomene, ki jih na podlagi pregledanega slovenskega časopisja obravnava in opazuje, ves čas sprti teoretično in zgodovinsko utemeljuje in pojasnjuje. To je na eni strani kvaliteta knjige, na drugi strani pa prav to bralca nekoliko vleče od rdeče niti pripovedi posameznega poglavja.

Janja Sedlaček

Ana Jug - Olip, Utihnile so ptice, utihnila je vas : spomini na selske šege in navade, na izselitev v Nemčijo, na taborišče Ravensbrück in na srečno vrnitev domov. Katoliško prosvetno društvo Planina Sele in drugi, Celovec 2011, 178 str., ilustr.

V slovenski spominski literaturi poznamo nič koliko krajših besedil na temo druge svetovne vojne. Spomini Ane Jug - Olip pa so nekaj posebnega. Napisala jih je žena, ki je bila v selski dvorazrednici soočena s slovenščini nenaklonjenim učiteljem, politično je bil njen odkrit nasprotnik in v Selah je nastopal kot eksponent nemške nacionalistične miselnosti. Kljub popolnoma slovenski okolici se je Ana Olip pis-mene slovenščine tako naučila pri slovenskem prosvetnem delu in ob branju slovenskih knjig ter bila z njo soočena v domači župni cerkvi. Dolgo je potrebovala, preden se je odločila, da napiše svoje spomine. Iz številnih spominskih zapisov vemo, da je to težko delo, ker se avtorjem vračajo spomini na trpljenje, stalno

poniževanje in smrtne nevarnosti. Na tem mestu nas ne zanimajo zapisi o šegah in navadah, saj lahko domnevamo, da je bila Ana Jug - Olip med tistimi, s katerimi je bila v stiku Marija Makarovič, ko je pisala obširno narodnopisno-sociološko študijo o Selah in Selanih (Celovec, 1994). V središču naše pozornosti je čas po »anšlusu« Avstrije nemškemu rajhu tja do njegovega zloma in prvega leta po obnovi samostojne in neodvisne Avstrije (str. 45–133).

Ana Jug - Olip svojo zasebno življenjsko pripoved vgrajuje v dogajanja v domači vasi, v zgodovinska dogajanja koroškega slovenskega prostora in se kot izgnanka in pripornica koncentracijskega taborišča Ravensbrück zaveda svoje vpletenosti v slovensko in avstrijsko zgodovino. V taborišču je iskala oporo s sojetnicami iz Sel in okolice, njeno preživetje je bilo usodno povezano z drugimi slovenskimi in slovanskimi žrtvami nacističnega režima, med katerimi pa je naletela tudi na Roso Jochmann, poznejšo poslanko Socialistične stranke Avstrije v dunajskem parlamentu. Z izbranimi Pesmimi iz zapora zaključuje svoje spomine na najtežja leta svojega življenja.

Razmere in življenje v koncentracijskem taborišču Ravensbrück so poznani iz številnih spominov in strokovnih zgodovinskih razprav. Avtorica jih v strnjeni obliki obnovi. S svojim zapisom dodaja oziroma postavlja spomenik predvsem Selankam in koroškim Slovenkam, ki so preminule v tem taborišču ali ga prestale žive in se vrstile.

Kaj razberemo iz spominov novega? Opozoriti velja na nekatere pojave, ki so do zdaj ostajali manj znani ali celo nepoznani. Vemo, da so novi oblastniki po 12. marcu 1938 takoj začeli s preganjanjem najvidnejših predstavnikov slovenske narodne skupnosti na Koroškem, vendar so se morali še ozirati na Kraljevino Jugoslavijo, ker so jo hoteli spraviti na svojo stran. Koroški Slovenec, glasilo slovenske narodne skupnosti na Koroškem, ki je bil že nekaj let pod cenzuro avstrijske stanovske oziroma klerofašistične države, je bil zdaj podvržen drugi, še strožji cenzuri. Ana Jug - Olip poroča o tem, da so po »anšlusu« v Selah gestapovci divjali po hišah zavednih Slovencev in ropali. Takih poročil v Koroškem Slovincu, katerega uredništvo se je preselilo z Dunaja v Celovec in padlo pod »cenzuro domačih nacistov«, ni. Tudi o pobegu selskih fantov v Jugoslavijo ne najdemo dosti informacij, zlasti pa nikjer vesti, da je gestapo zaradi tega zapiral njihove sorodnike. Za družino tedaj še mladoletne in neporočene Ane Olip se je preganjanje začelo 14. junija 1940 s pobegom bratov v Jugoslavijo. Zaostrilo se je z napadom nacistične Nemčije na Jugoslavijo. Bratje in drugi selski »ubežniki« so se vrnili v domače kraje. Skrb zanje so prevzele družine in pri po domače Užnikovih so jih »gostili« kar osem. Prvi višek je preganjanje doseglo 14. aprila 1942 z nasilno izselitvijo. Zato preseneča podatek, da je na dan izгона na kmetiji že bil »nov gospodar«, kar nasprotuje trditvam, da so pregon načrtovali v Berlinu in da domači nacisti pri tem niso bili udeleženi. Ana Jug - Olip takim trditvam odločno ugovarja in poudarja, da lahko imenuje osebi iz Sel, ki sta bili izbrani, da nasledita Olipove na domačijah pri Užniku in na Kališah. Njena bolečina je bila velika zaradi tega, ker je morala spoznati, da so se našli tudi domači izdajalci in izvajalci nasilne izselitve. Opisuje

vrnitev Užnikovih iz izgnanskega taborišča na Koroško konec novembra 1942, vendar ne da bi se vrnil na domačijo. V zvezi z znanimi množičnimi aretacijami s ciljem zadušitve odpora so prišli v zapore celovškega deželnega sodišča in tu po zaslišanjih dočakali proces. Potek procesa, ki je sledil od 7. do 9. aprila 1943 in se končal s 35 obsodbami – od teh 13 smrtnih –, je znan, kot je znan potek julijskega procesa. Ostre kazni je že marca 1943 v svojem govoru v Dobrli vasi napovedal gaulajter Rainer. Ana Jug - Olip poroča, kaj se je dogajalo po sodbi. Svojci so se objemali in jemali slovo. Policija pa jih je trgala narazen in pretepala. Tomaž Olip, po domače Jereb, se je divjanju policije uprl. Ta ga je tako pretepla, da je prišel v bolnišnico, kjer je, še pred justifikacijo na smrt obsojenih, umrl za posledicami tega pretepanja 19. aprila 1943. Tako je postal prva smrtna žrtev. Pretresljiv je tudi opis srečanja z očetom Florijanom, ki je izrečeno kazen prestajal v kaznilnici Stein an der Donau. Tam je bil konec vojne ob umiku esesovcev obstreljen in je podlegel ranam.

Ana Jug - Olip je prek Maribora, Dunaja in Vroclava 12. junija 1943 prišla v Ravensbrück, kjer so ji izbrisali ime in dali številko 20373. Preživela je taborišče in pohod ter se prek Prage, Beograda in Podrožčice 30. avgusta 1945 vrnila na Užnikovo domačijo.

Ana Jug - Olip se je po vojni soočala z dejstvom, da do neke omembe vredne denacifikacije koroške družbe ni prišlo. Posledice so se videle in čutile takoj. Izgnance, ki so se julija 1945 vrnil na Koroško, so hoteli poslati nazaj v Nemčijo. Nad vse ilustrativen in zelo diferenciran je njen opis dogodkov ob obletnici nasilne izselitve aprila 1946. Koroške oblasti so ukrenile vse, da bi spominsko proslavo preprečile. Prepovedovale so prihod v Celovec. Ljudem iz Sel, Borovelj in Slovenjega Plajberka je omogočil prestop humberškega mostu in pot v Celovec britanski major Gerald Sharp, ki mu avstrijski žandarji niso mogli ugovarjati. Po proslavi, ko so hoteli izgnanci javno demonstrirati po celovških ulicah, pa so jih napadli policaji, ki so jih lovili in pretepali ter jih s pomočjo gasilcev, ki so jih škropili, razgnali. Izgancem pa so fizično grozili tudi celovski meščani.

Spomini Ane Jug - Olip so povsem primerno dopolnilno gradivo za pouk zgodovine in politične vzgoje ne le na treh slovenskih oziroma dvojezičnih koroških splošnoizobraževalnih in poklicnoizobraževalnih višjih šolah. Po njih naj bi segle vse šole. Tudi v Sloveniji!

Avguštin Malle